

İnkarcıların Bir Karakter Özelliği Olarak Şımarıklık

Abdurrahman Kasapoğlu

Özet

Şımarıklık ilk bakışta, insanın toplum içerisindeki ilişkileriyle sınırlı bir özellikmiş gibi değerlendirilebilir. Fakat biz Kur'an'ın, şımarıklığı Allah-insan ilişkisini de etkileyen bir kişilik özelliği olarak ele aldığımızı görürüz. Kur'an'ın, şımarıklığını konu edindiği kişi ya da topluluklar, aynı zamanda Allah'a ve onun mesajlarına karşı çıkan insanlar olarak tanıtılır.

Anahtar Kelimeler: Şımarıklık, kişilik, toplum, Allah-insan ilişkisi.

Abstract:

As a Characteristic Feature of Unbeliever: Impertinence

Impertinence is been evaluated as if it is a characteristic feature of community which seen in relation of human being. But we saw in Quran that impertinence is one of the feature of unbeliever. Person or community which got be subject of Quran, they introduce human being whom oppose the message of Quran.

Key Words: Impertinence, personality, God-Human being relation

Giriş

Şımarılmak, Türkçe'de, kendisine gösterilen ilgi, sevgi ve saygıdan, verilen değerden yüz bulup yersiz ve aşırı harekette, istekte bulunmak, aşırı bolluk ve refahtan dolayı kibire, gurura ve israfa dalmak, azmak anlamındadır.¹

Şımarıklık, birçok duygusal ve davranışsal tezahürleri olan karakter olarak düşünülebilir. İnsana özgü bu özellik ilk bakışta çocuklarla, onların tutum ve davranışlarıyla ilişkilendirilir. Nitekim eğitim bilimlerinde şımarıklık olgusu daha çok çocukları yetiştirirken takınılan tutumlar açısından incelenir. Bununla birlikte şımarıklık her yaşta insanda görülebilir, hatta toplumda belli kesimlerin ya da grupların toplumsal şımarıklığından söz edebiliriz. Örneğin Kur'an, bazı toplumlarda birtakım grupların şımarık tavırlarından sıkça söz eder.

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir ana Bilim Dalı öğretim Üyesi, akasapoglu@inonu.edu.tr

¹ Komisyon, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, M.E.B., İstanbul, 2000, IV/2687; Komisyon, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, II/2092; Ali Püsküllüoğlu, **Türkçe Sözlük**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, 1427.

Şımarıklık ilk bakışta, insanın toplum içerisindeki ilişkileriyle sınırlı bir özellikmiş gibi değerlendirilebilir. Fakat biz Kur'an'ın, şımarıklığı Allah-insan ilişkisini de etkileyen bir kişilik özelliği olarak ele aldığımızı görürüz. Kur'an'ın, şımarıklığını konu edindiği kişi ya da topluluklar, aynı zamanda Allah'a ve onun mesajlarına karşı çıkan insanlar olarak tanıtılır. Bir başka deyişle, Kur'an'ın sözünü ettiği şımarık kimseler aynı zamanda Allah'a ve onun gönderdiği mesajlara karşı çıkan insanlardır. Bu yüzden, araştırmamızda şımarıklığın hem insanlar arası ilişkilerde hem de insan-Allah ilişkisinde doğurduğu sonuçları değerlendireceğiz.

Kur'an'da anlatılan şımarıklık olgusunu ele alırken, bu olguyu inceleyen diğer disiplinlerin verilerinden yararlanmanın araştırmamıza katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Bu yüzden araştırmamızda öncelikle eğitim ve psikoloji biliminin şımarıklık konusunda ortaya koydukları verilere yer vermeyi düşünüyoruz. Daha sonra da Kur'an'da şımarıklık olgusunu ifade etmek için kullanılan kelimeleri esas alarak, "şımarık kişilik" özelliğinin belirgin taraflarını ortaya koymaya çalışacağız.

I. Çocuk Eğitiminde Şımarıklık

Kur'an, şımarıklığı insanların genel bir karakteri, hatta toplumda şımarıklığıyla öne çıkan guruplar açısından ele alır. Psikoloji ve eğitim bilimine baktığımızda ise, şımarıklık daha çok ve hatta tamamıyla eğitime konu olan çocukların bir karakteri olarak incelenir. Psikoloji ve eğitim bilimi çocukların yetiştirilme biçimleriyle şımarıklık karakteri arasındaki ilişkiye ağırlıklı olarak yer verir. Şımarıklığın, çocuğun diğer karakter ve tutumlarını, hayattaki davranışlarını, insan ilişkilerini nasıl etkilediğine dair değerlendirmelerde bulunur. Psikoloji ve eğitim biliminin şımarıklığın sebepleri ve sonuçlarına dair ortaya koyduğu veriler, Kur'an'da sözü edilen bireysel ve toplumsal şımarıklık olgusunu anlamaya katkı sağlayacak niteliktedir. Bu yüzden psikoloji ve eğitim biliminin çocuk şımarıklığı konusundaki verilerine araştırmamızda yer verme ihtiyacı duyuyoruz.

Kendisine gösterilen sevgi ve saygıdan ya da verilen değerden yüz bulup yersiz ve aşırı davranışlar sergileyen, her istediğini yaptırmaya alışan, iyi eğitil-

memiş çocuk “şımarık” olarak nitelenir.² Çocuğun şımartılmasının bebeklik çağında değil, daha büyük yaşlarda söz konusu olabileceğini ileri sürenler olmuştur. Buna göre, çocuğa bebeklik çağında ilgi göstermekle onu şımartmış olmayız. Fakat daha büyük yaşlardaki bir çocuğa aşırı düşkünlük göstermekle, onu başına buyruk bırakmakla iyi eğitmemiş, ziyan etmiş oluruz. Bu gerekçelerle, bebelere, küçük çocuklara şımarık demenin doğru olmayacağı ileri sürülmüştür.³

Şımarıklık, insanda doğuştan var olan bir özellik değildir. Hiçbir çocuk şımarık olarak dünyaya gelmez, ama bebeklikten başlayarak ailesinin ve diğer çevresinin kendisine karşı tavırları onu şımarık hale getirebilir.⁴

Aşırı hoşgörülü aile modeli dengesiz bir model olup, bu tür ailelerin çocuklarında şımarık davranışlar görülür. Bu tür ailelerde anne-babalar çocuğun her türlü isteğini hiçbir denetleme ve sınırlama koymadan kabul ederler. Çocukla anne-baba arasında sağlıklı bir iletişim kurulamaz, abartılı bir sevgi ortamında büyütülen çocuk, aşırı derecede şımarır. Rastgele verilen sevgi çocuğu şımarık yapar. Büyükanne ve büyükbabalar genellikle torunlarını çok sevdiklerinden şımartabilirler. Özsever kişilik yapısına sahip olan bir aile, sürekli olarak çocuğun benliğini besleyerek, destekleyerek, okşayarak onu şımartır.⁵

Şımarık bir çocuk şımarık bir toplumun ürünüdür. Gevşek ve aciz bir eğitimle büyütülen çocuk denildiğinde, çocuğun başına buyruk yetişmesi, dilediği gibi davranmasına göz yumulması, çocuğa sayısız haklar tanınması, çocuğun nerede durması gerektiğinin kesin olarak belirlenmemesi, kendi üzerinde aile denetimine imkân tanınmaması gibi durumlar anlaşılır. Çocuğu şımartan aileler, hoşgörüyü boş vermişliği birbirine karıştırırlar. Bu tür bir eğitimde çocuk, aşırı bir hareket serbestliğine sahiptir. Ona özgürlük yerine başıbozukluk verilmiştir. Kendisine ve çevresine zarar verebilecek davranışları bile etkili şekilde denet-

² Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, M. E. B., İstanbul, 2000, 1021.

³ Fitzhugh Dodson, *Çocuk Yaşken Eğilir*, Çev. Seçkin Selvi, Özgür Yayınları, İstanbul, 1995, 54; Lee Salk, *Çocuğun Duygusal Sorunları*, Çev. Erzem Onur, İstanbul, 1995, 25-26; Recep Nas, *İlkem Çocuklara Saygı Duymak*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2006, 41.

⁴ Ayla Oktay, “Çocuk Eğitiminde Ailedeki Disiplinin Yeri ve Önemi”, *Aile ve Çocuk*, sayı: 2, 1982, 75.

⁵ İbrahim N. Özgür, *Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı*, Metiner Matbaacılık, İstanbul, 1982, 317; Özcan Köknel, *Yaşamın Zaferi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, 208; İbrahim Ethem Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara, 2001, 216; İbrahim Dönmezer, *Ailede İletişim ve Etkileşim*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, 55; Gülçin Alpöge, “İlk Çocuklukta “Ben” ve “Ben”in Gelişmesine Yardımcı Olan Unsurlar”, *Aile ve Çocuk*, sayı: 7, 1988, 14; Necla Tuzcuoğlu, *Bir Aile Olmak*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, 36.

lenmez. Kendisi karşısında ailesinin acizliğini fark eden çocuk, dizginleri ele geçirir, tüm inisiyatifi elinde tutar ve bütün isteklerini yaptırmaya çalışır. Diğer aile üyeleri de onun isteklerini koşulsuz kabul eder ve yerine getirirler. Bu istekler yerine geldikçe de, şımarık, bencil ve sorumsuz bir kişilik geliştirir. Aşırı hoşgörü sonucunda şımaran çocuk, ileri derecede benmerkezci olur, “dünyanın bana bir hayat borcu var.” şeklinde bir inanç geliştirir. Anne-babanın şımarttığı çocuk, fazlasıyla ilgi görür, ama yeterlilik duygusundan yoksun kalır. Kendisiyle fazlasıyla ilgilenilerek şımartılan çocuk, kendisi olmaktan uzaklaşır; hem kendisine hem de topluma bir yük olur. Çocukluğunda şımartılan kimse daha sonraki yaşantısında büyük sorunlarla karşılaşır.⁶

Bazı aileler çocuğu gereğinden fazla serbest bırakırlar, her şeyi çocuğun isteğine göre yaparlar. Bu tür ailelerde disiplin yok denecek kadar azdır, çocuk olumsuz davranışlarında müsamahayla karşılaşır. Şımarık tavırlar içerisinde olan bu aile çocuklarında bitmek tükenmek bilmez istekler ve doyurulmaz duygusal yoksunluklar göze çarpar. Aşırı hoşgörü ve şımartıcı tutum içinde yetişen çocukların kural tanımayan, buldukları ortama uyum sağlayamayan, kendine güveni olmayan, evde anne-babasını yönetmeye kalkışan, vermekten hoşlanmayan, yardımlaşma, paylaşma ve işbirliği gibi sosyal davranışlar yönünden yetersiz oldukları söylenir. Aşırı sevgi, hoşgörü ve şımartıcı tutum, çocuğu bencilleştirir, sorumsuz, bağımsız, itaatsiz ve söz dinlemez bir kişi yapar. Şımarık yetiştirilen çocuklarda vicdan yeteneği yeterince gelişmemiştir, başkalarına verdikleri zarardan dolayı pişmanlık duymazlar. Fazla şımartılmış, müsamaha görmüş çocukta inatçılığa rastlanır. Geniş aile içerisinde yaşayıp özellikle tek ya da büyük çocuk olması nedeniyle akrabalar tarafından şımartılmış, her isteği karşılanmış çocuklarda davranış bozukluğu görülür. Böyle çocuklar mutluluğu kolay kolay elde edemezler, hep bir şeylerden yakınırırlar. Çünkü hiçbir şeyin değerini bilmezler. Şımarık çocuklar savurganlık içinde ve özgür yaşıyor gibi gözükseler de, için için yaşadıkları bu halin kendilerine yarar sağlamayacağını bilirler. Ha-

⁶ A. Neill, **Bir Eğitim Mucizesi**, Çev. Güler Dikmen Nalbantoğlu, Mert Yayıncılık, İstanbul, 1990, 333-335; . A. Neill, **Sorunlu Aile**, Çev. Şemsa Yeğin, Payel Yayınları, 2002, 56; Jane Nelsen, Cheryl Erwin, **Sevginin Fazlası**, Çev. Çiğdem A. Fromm, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2002, 33; Laurie Ashner, Mitch Meyerson, **Nerede “Yeter!” Demek Gerekir**, Çev. Hande Barlas, HYB Yayıncılık, Ankara, 1998, 101; Atalay Yörükoğlu, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, 151; Tuncel Altınköprü, **Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır?** Hayat Yayınları, İstanbul, 1999, 115; Şefik Sevim, **Çocuk Eğitimi ve Aile**, Ekin Yayınları, İstanbul, 2006, 79.

yatta her şeyin elde edilmesini normal sınırlar, eğer elde edemezlerse öfke ve şiddet tepkileri gösterirler.⁷

Şımartılmış çocuk, çaresizlik içinde kendisini şımartanlara bağlanır, onlar olmadan kendini bir hiç olarak görür. Kendisi ve kendi hizmetinde olanlar dışında hiç kimseye değer vermez, başka insanları umursamaz. Sorumluluk bilinci gelişmediği için, başkalarının hakkını gözetmez; aldığı kararlarda sadece kendi çıkarını önemser. Şımartılan çocuk, “sevgi, birilerinin bana bakmasını sağlar; eğer diğer insanları etki altına alıp onları kendi çıkarlarım için kullanabiliyorsam, o zaman benim için her şey yolundadır” diye düşünür.⁸

Aşırı hoşgörü ve şımartma, aşırı koruyuculuğun bir sonucu olabilir. Aşırı koruyucu anne-babaların, çocuklarına karşı genellikle aşırı hoşgörü ve şımartıcı bir tutum içinde olduklarını gözlemlemek mümkündür. Aşırı derecede korunan çocuklar hiçbir zaman kendi başlarına hareket etmeyi, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenemezler. Özgüvenleri yoktur, anne babalarının yardımı olmadan karşılaştıkları problemleri çözemezler. Bu gibi çocuklar şımarır, sonunda anne-babalarına muhtaç ve bağımlı hale gelir, duygusal açıdan bir türlü olgunlaşmazlar.⁹ Aşırı korunan çocuklarla, çok kısıtlayıcı, disiplinli ve buyurgan anneleri olan çocuklar arasındaki farkı gözlemleyen bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada aşırı korunan çocukların şımarık oldukları tespit edilmiştir.¹⁰

⁷ Phil McGraw, **Önce Ailem**, Çev. Senem Şen, A.P.R.I.L. Yayıncılık, Ankara, 2005, 314; Eda Leshan, **Çocuğunuza Rahat Bırakın**, Çev. İmelda Halepli, Yaprak Yayınları, İstanbul, tsz., 21; İbrahim Alae in Gövsa, **Çocukta Davranış Gelişimi**, Hayat Yayınları, İstanbul, 1999, 78; Haluk Yavuzer, **Çocuğu Tanımak Anlamak**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, 27; Aysel Çağdaş, Zarife (Şahin) Seçer, **Anne-Baba Eğitimi**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2004, 259; Bünyamin Çetinkaya, **Ruhsal Açından Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk**, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004, 71; Z. Bengi Semerci, **Ergen Ruh Sağlığı**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, 238-240; Z. Bengi Semerci, **Birlikte Büyütelim: Çocuk Ruh Sağlığı**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006, 116-118; Behire Nazik, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 2000, 1/40-41; Mehmet Zeki Aydın, **Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi**, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul, 2005, 37; Celaleddin Atamanalp, **Çocuk Terbiyesi ve Eğitim Rehberi**, EKEV Yayınları, Erzurum, 1999, 100; Hüseyin Peker, **Çocuk ve Suç**, Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, 101-102; Suna Tanaltay, **Çocuklar Ağlamasın**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997, 37; Kemal Çakmaklı, **Çocuk ve Gençte Sosyal Gelişim**, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2007, 72; Muhi in Aşkın, “Kişilik ve Kişiler Arası İlişkiler”, (**İnsan Yolunda : Davranışlar İlişkiler-İletişim**), Hegem & Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2005, 133; Nevval Sevindi, **Ne Kadar İlgi O Kadar Sevgi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002, 18.

⁸ Jane Nelsen ve diğerleri, **Çocuk Eğitiminde A'dan Z'ye Pozitif Disiplin**, Çev. Murat Ersin, Hayat Yayınları, İstanbul, 2001, 444; Çetin Özbey, **Çocuk Sorunlarına Yapıcı Çözümler**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2004, 153-154.

⁹ Herbert Sorenson, **Eğitim Psikolojisi**, Çev., Gültekin Yazgan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968; 146; Ahmet Uzun, **Özgürleştiren Disiplin**, Bilge Yayınları, İstanbul, 2001, 41; Aysel Çağdaş, **Anne-Baba-Çocuk İletişimi**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2003, 177; Ali Çankırılı, **Çocuklarımız Mutsuz ve Başarısız Olmasın**, Zafer Yayınları, İstanbul, 2002, 58-59.

¹⁰ Aysel Ekşi, **Çocuk Genç Ana Babalar**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, 46.

Tanınmış psikologlar arasında çocuk eğitiminde şımarıklığı konu edinenlerin başında Alfred Adler gelir. Adler, şımarıklık karakterini çocukluk döneminin gelişim ortamıyla ilişkilendirir. Bununla birlikte Adler, şımarık yetiştirilen kişilerin yetişkinlik dönemlerinde, bu karakterin etkisiyle birtakım olumsuz tutum ve davranış kalıpları geliştirebileceklerine işaret eder. Şımarıklık karakteri konusundaki görüşleriyle her zaman referans olarak görülen Adler'in düşüncelerine araştırmamızda ayrıca yer vermekte yarar olduğunu düşünüyoruz.

Adler ilk çocukluk döneminde, özellikle ilk beş yaşına kadar olan gelişim döneminde, ortaya çıkan olumsuz etkilerin kalıcı ve belirleyici olduğuna inanır. O, bu etkilerin çocukların yanlış / kusurlu bir hayat tarzı geliştirmelerine yol açtığını ve bu oluşumda üç faktörün önemli olduğunu düşünür. Bunlardan birisi, çocuğun şımartılmış olmasıdır. Adler, şımartılmış çocukların yanlış bir hayat tarzı izlediklerini, kusurlu bir yaşam biçimi oluşturduklarını gözlemlemiştir.¹¹

Adler, şımarık bir çocuğun tanınmasını sağlayan bazı ipuçları verir. Çocuk zaman zaman istekli çalışsa da, çalışmaya duyduğu istek ve gayret giderek azalır. Bir öğrencinin tutum ve davranışlarında bu tür bir düzensizlik görülürse onun şımarık bir çocuk olduğu yargısına varılabilir. Böyle bir çocuk ancak fazla gayret harcamamak ve işi kolayca başarabilmek şartıyla ilerleyebilir. Eğer çocuğun çevresini saran sıcak ve rahat hava kaybolursa, buna bağlı olarak başarısı da azalır. Bu öğrencinin okuldaki başarı düzeyine bakarak şımarık olup olmadığı konusunda fikir edinilebilir.¹²

Adler, şımartılmış olmanın zararlarından bahseder, onun en büyük belâ olduğunu söyler. O, şımartılmış çocuğun sosyal bir duygu geliştiremeyeceğini ileri sürer. Bu gibilerin, toplumu kendi isteklerine uydurmaya zorlayan, bencil arzularına alet etmek isteyen despot kimseler olacaklarını, böylece toplumun en zararlı kesimini teşkil edeceklerini ifade eder. Ona göre, şımarık çocuklar yetişkin olduklarında, kendilerinin katkısı olmasa bile toplumun kendilerine bir yaşam sağlamakla yükümlü olduğu saplantısına kapılırlar. Anne-babalarından gördükleri hayranlık yüzünden insanlara karşı büyüklük taslarlar. Aslında bağımlı kim-

¹¹ Turhan Yörükân, *Alfred Adler: Bireysel Psikolojisi Sosyal Roller ve Kişilik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2000, 70; Ahmet Aydoğan, *Kusursuzluk Çabası ve Yetersizlik Duygusu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2005, 26-27.

¹² Tuncel Altınköprü, *Şahsiyet Analizi*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000, 152.

seler oldukları halde çevrelerine karşı buyurgan bir tavır takınırlar. Şımartılma, yanlış bir dünya görüşü ve patolojik bir hayat tarzı geliştirmeye yol açar. Suç işleyenlerin çoğu çocukluklarında şımartılmış olan kimselerdir. Şımartılmış bir çocuk tek başına kendi işlerini görebilecek durumda değildir. Kendini baskın çıkabilme eğilimine kaptırır, çevresinin ilgi merkezi olabilecek şekilde hareket eder.¹³

Çocukluğunda edindiği şımarık hayat tarzını bir kenara itemeyen kişi, kendisine kurduğu dünyada, her zaman ve her alanda birinci olması gerektiği inancını taşır. Daha sonra bu beklentileri gerçekleşmeyince, başkalarını – çevresini, anne-babasını- ya da hayatı suçlar. Ailenin aşırı derecede şımartılmış en büyük çocuğu yerini kaybettiği yani tek çocuk olmaktan çıktığı zaman büyük üzüntüye kapılır. Şımartılmış olan çocuk az çok bencil özellikler geliştirir. Her şeye sahip olabilmek için kıskanç olur. Başkalarının başarılarına yardımcı olacakları yerde, sadece büyük bir kıskançlık duyar. Etrafı düşmanlarla çevriliymiş gibi aşırı derecede hassas, sabırsız, duygusal krizlere yatkın ve hırslı bir kişilik tarzı geliştirir. Dünya hakkındaki görüşleri, gerçek dünyadan çok farklıdır.¹⁴

II. Kur'an'da Şımarıklık

Kur'an'da şımarıklık olgusunu ihtiva eden kelimeler arasında “eşir”, “betar”, “mütref”, “merah” ve “ferah”ı görürüz. Müfessirler bu kelimelerin geçtiği âyetlerde şımarıklık olgusundan ya da şımarıklığın görüntülerinden / belirtilerinden söz edildiğini ifade etmişlerdir. Kur'an'da bu kelimelerin genel olarak inkârcı kimselerin karakterini anlatmak için kullanıldığı dikkat çeker. Araştırmamızda ele aldığımız beş kelimedenden biri olan “ferah” müminlerin meşru sevinçlerini anlatan bir kelime olarak da kullanılagelmiştir. Araştırmamızın bu bölümünde şımarıklığın inkârcıların bir karakteri olarak anlatıldığı âyetleri müfessirlerin yorumları doğrultusunda değerlendireceğiz. Ele aldığımız beş kavrama müfessirlerin nasıl “şımarıklık” anlamı yüklediğini ortaya koymaya çalışacağız.

¹³ Alfred Adler, **Yaşama Sanatı**, Kâmuran Şipal, Say Yayınları, İstanbul, 1996, 83; Alfred Adler, **Eğitimi Zor Çocukların Psikolojisi**, Çev. Yadiğar Türkeli, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2000, 85; Engin Gençtan, **Psikanaliz ve Sonrası**, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, 127; Yörükân, 72.

¹⁴ Alfred Adler, **Psikolojik Aktivite**, Çev. Belkıs Çorakçı, Say Yayınları, İstanbul, 1993, 113; Alfred Adler, **Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji**, Çev. Halis Özgü, Hayat Yayınları, İstanbul, 2000, 82; Halis Özgü, **Psikanazın Üç Büyüklüğü: Freud Adler Jung**, Mart Yayıncılık, İstanbul, 1994, 156.

A. Eşir

Arapça'da el-eşer, şiddetli sevinç (betar, merah) anlamındadır; sevinçli olma halini, inat ve ısrarla sürdürmeyi dile getirir. Eşer, betar ve ferah kelimeleri aynı anlamı ifade ederler. Eşer kelimesi, sevinci betar kelimesinden daha etkili ifade eder, betar kelimesi de ferah kelimesinden daha etkili olarak ifade eder. Bir başka deyişle, "eşer", "betar" dan daha şiddetli bir sevinci, "betar" da "ferah" tan daha şiddetli bir sevinci anlatır. Sevinç bazı durumlarda meşru görülmeyle birlikte, aşırı sevinç birçok durumda yerilen bir tutumdur. Sevinç hali bazen akî / zihinsel bir eylemin ürünü olarak ortaya çıkar. Haz ve eğilimlerin etkisiyle ortaya çıkan sevinç hali "eşer" kelimesiyle anlatılır. Canlı, hareketli deve için benzetme yoluyla, "nâkatun mi'sîrun" denir. Ağacı testereyle biçme eylemi "eşere" fiiliyle anlatılır. Bolca sulandığı için çokça sürgün veren hurma ağacı için "eşiren nahlu eşeran" denir.¹⁵

Şımarıklık olumsuz, istenmeyen bir karakter olduğu için inkârcular bir peygamberi "şımarık" sıfatını yakıştırarak karalamak istemişlerdir. Yüce Allah ise, şımarıklık karakterini inkârculara iade etmiştir. Şımarıklığın gerçekte onların sıfatları olduğunu açıklamıştır. O, İnkârculara, şımarıklığın bir yansıması olarak, kendini beğenme, her şeye yeterli görme, her zaman üstünlüğü ve hakimiyeti ellerinde tutma, başkalarına kaptırmama kaygısı yaşama, doğruları ve gerçekleri konuşanları, üstünlük için mücadele etmekle suçlama, itham etme gibi tutumlara yol açtığına işaret etmiştir: *"Bizden bir insana mı uyacağız? O takdirde biz apaçık bir sapıklık ve çulgnlık içine düşmüş oluruz" dediler. "Zikir, aramızdan ona mı bırakıldı? Hayır o, yalancı şımarığın biridir." Salih'e dedik ki: "Yarın onlar, yalancı, şımarığın kim olduğunu bilecekler."*¹⁶

Hız. Sâlih'in peygamber olarak gönderildiği insanlar, vahyin ve peygamberlik görevinin kendi içlerinden Sâlih'e verilmesini kabul etmediler, onu şımarık, büyüklenircesine sevinip coşku içerisinde olan kendini beğenmiş ve yeterli gören, aşırı yalancı biri olarak nitelediler. Aralarında başa geçmek, üstünlük elde

¹⁵ Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn İbn Muhammed er-Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz., 18; Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Mükrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1997, IV/20-21; Ahmed İbn Yusuf es-Semîn el-Halebî, *Umdetü'l-Huffâz fi Tefsiri Eşrefi'l-Elfâz*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1993, I/102-103.

¹⁶ Kamer, 54/24-26.

etmek için böyle bir iddiada bulunduğunu ileri sürdüler. Bunun üzerine onlara şu karşılık verildi: Yarın yani dünyada başlarına helâk gelince, azabı gördüklerinde ya da âhirette aşırı şımarık ve yalancının kim olduğunu öğreneceklerdir.¹⁷

Yüce Allah'ın şımarık olarak nitelediği inkârcılar, peygamberin getirdiği ilâhî değerlere uymayı, boyun eğmeyi gururlarına yedirememişlerdir. Çünkü şımarıklık, başıbozukluğu, itaatsizliği, istediği gibi yaşamayı, itaat altına girmeyi değil, başkalarını itaat altına alıp hükmetmeyi gerektiren bir tutumdur. Bu yüzden şımarık inkârcılar peygambere ve onun getirdiği ilâhî mesajlara karşı çıkmışlardır.

B. Betar

“Betar”, verilen nimeti, zenginliği kötüye kullanmak, doğru ve lâıyk olan yerlere harcamamaktır. Betar, şaşkınlık halini anlatır, kişi gerçek karşısında şaşkınlık yaşar ve onu gerçek olarak göremez. Betar'ın bir anlamı da, ölçsüzlük, taşkınlık yapmaktır; ilâhî gerçekler karşısında büyüklenip kabullenmemektir. Hayvanların ilaçla tedavi edilmesi işlemine “baytara” denir.¹⁸

Yüce Allah, “betar” kelimesiyle inkârcıların şımarıklık halini tasvir eder. İnkârcıların refah içerisinde şımarıldığını anlatır. Refah, onların her ihtiyaçlarının karşılandığını, istedikleri her maddi imkâna sahip olduklarını gösterir. İnkârcılar, kendileri gibi zengin olmayanlara karşı kibirlenmişler, zenginliğin verdiği aşırı sevinç ve mutluluk içerisinde kendilerinin dışında her şeye karşı duyarsızlaşmışlardır. Bu sevinç, her şeye sahip olabilmek ve her istediğini yapabilmek anlayışı içerisinde, bozguncu ve sınır tanımaz kimseler olarak ön plana çıkmışlardır. Tıpkı şımarık bir çocuk gibi kendilerine verilen nimetlerin değerini bilememişlerdir. Benmerkezci oldukları için sahip oldukları nimetlerden başkalarını da yararlanırmaya razı olmamışlardır. Hepsinden de önemlisi, nimetleri kendilerinden

¹⁷ Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizit-Tenzil**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, IV/427; Fahreddin er-Râzî, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1997, X/308; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, **Tefsîru'l-Merâğî**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, IX/363-364; Muhammed Mahmûd Hicâzî, **et-Tefsîru'l-Vâzih**, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1991, III/570; Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Safvetüt-Tefsîr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., III/287; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., VII/4645-4647; Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, VII/3554-3556; Hasan Basri Çantay, **Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm**, Elif Ofset, İstanbul, 1992, III/983; Mahmut Toptaş, **Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri**, Cantaş Yayınları, İstanbul, 1993, VII.282.

¹⁸ el-İsfehânî, 50; el-Halebî, I.228.

bilip nimetin gerçek sahibi olan Yüce Allah'a şükretmeyi bilememişlerdir: *"Biz refah içinde şımarmış nice kenti helâk ettik. İşte şunlar, onların meskenleri, onlardan sonra oralarda pek az oturuldu. Onlara hep biz vâris olduk."*¹⁹

Bu âyette cahiliye devri Mekke halkına güçlü bir uyarı ve kınama vardır. Yüce Allah, tarih boyunca toplumlara bol geçim, sınırsız nimetler vermiş, yaşam standartlarını yükseltmiş ve onları refah içerisinde yaşatmıştır. Buna karşılık onlar, şükretmemiş, gururlanıp kibirlenmiş inkâra dalmış, nimet içerisinde, geçimliklerinin çokluğuyla şımarıp, aşırı derecede sevinip, sevinçten taşkınlık ve bozgunculuk yapıp kendilerine gelen elçileri yalanlamışlar, ilâhî rehberliğe uymamışlardır. Kendilerine verilen nimetlerin geri alınabileceği endişesi taşımamışlardır. Geniş bir varlığa sahip oldukları halde bunun kıymetini bilememişler, sahip oldukları zenginliği kötüye kullanmışlar, nimetlere nankörlük etmişler, zekât ve benzeri konularda ilâhî sorumluluklarını yerine getirmemişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah verdiği nimetleri onlardan almış, onların yurtlarını/şehirlerini bir daha oturulmayacak biçimde yıkmıştır.²⁰

Yüce Allah, insanları şımarıklıktan vazgeçirmek için, tarihte şımarmış milletlerin başına gelenlerden ibret almayı tavsiye etmiştir. İnsanın şımarmasına vesile olan bolluk ve refahın sonsuza kadar sürmeyeceğine dikkat çekmiştir.

Şımarıklığın belirtilerinden birisi gösterişçiliktir. Kendini olabildiğinden daha güçlü, önemli göstermek, sahip olduğu maddi varlık ve imkânlarla başkalarına karşı övünmek, bu tür sahte gösterilerle insanları baskı altına alıp korkutmak şımarık toplumların yapageldikleri davranış biçimlerindedir. Nitekim Bedir savaşı öncesi, Mekke'den hareket eden müşrik ordusunun tavır ve edalarında, duygu ve düşünce yapılarında şımarıklık ve gösterişçiliğin birlikte ortaya çıktığı görülür: *"Yurtlarından çalım satarak, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allah yolundan menedenler gibi olmayın. Allah, onların bütün yaptıklarını kuşatmıştır."*²¹

¹⁹ Kasas, 28/58.

²⁰ er-Râzî, IX.7; İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997, III.406-407; Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil**, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1996, III.349; el-Merâğî, VII/184-185; İzzet Derveze, **et-Tefsîru'l-Hadis**, Çev. Mustafa Altınkaya ve Diğerleri, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, II.308-309; es-Sâbûnî, II/440; Bilmen, V.2615-2616; Çantay, II.699; Süleyman Ateş, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, VI.454; M. Zeki Duman, **Beyânu'l-Hak**, Fecr Yayınları, Ankara, 2006, I.449.

²¹ Enfâl, 8/519.

Bedir savaşı öncesinde Mekke ordusu Ebû Sufyan'ın kervanının güvenliğini sağlamak amacıyla yola çıkmış, Ebû Süfyan ise, yolunu değiştirerek kervanını tehlikeli bölgeden çıkarıp uzaklaştırmayı başarmıştır. Kureyş ordusuna, kervanın kurtulduğunu, artık gelmelerine ihtiyaç kalmadığını haber vermiş, geri dönmelerini istemiştir. Ebû Cehil ise bu habere şöyle tepki göstermiştir: "Hayır! Geri dönmeyeceğiz, Bedir'e gidip orada üç gün kalacağız; hayvanlar kesip yemekler yiyeceğiz; şarap içeceğiz; cariyeler bize şarkı söyleyecek, Araplar ünümüzü, gücümüzü duyacaklar, bundan böyle bizden daima korkacaklar, yürüyün!"²²

Ebû Cehil'in bu sözleri ve bu doğrultuda sergiledikleri tutumlar "betar" ve "riâen-nâs" olarak adlandırılmıştır. Bu sözler, Mekke ordusunun nasıl bir şımarıklık ve kaba kuvvet gösterisi içerisinde olduğunu ifade eder. Âyetteki, "betar" yani şımarıklık, aşırı sevinç gösterisi, övünme, "riâen-nâs" yani insanlara cesaret gösterisi yapmak ifadeleri, onların düşüncelerini ve ruh hallerini ortaya koymaktadır.²³

Âyette Allah yolundan alıkoymak amacıyla yurtlarından şımarık bir vaziyette gösteriş yapmak için çıkarlar gibi olmayın deniyor. Yüce Allah burada müminleri uyararak, inkârcılar gibi şımarılmayı ve gösteriş yapmayı yasaklıyor.

C. Mütref

"Türfe", bol nimete sahip olmak demektir. Güzel gıdaya "terfîf" denir. Bol nimet ve refahın şımarttığı kimseler için "türef" kelimesi kullanılır. Nimetin kişiyi azdırmaması, bolluğun şımartması "etrefe" fiiliyle anlatılır.²⁴

Toplumların bozulmasında öncü rolünü oynayan kesimlerin başında Kur'an'ın "mütref" adını verdiği kesim gelir. Mutrefûn sınıfı, refah içerisinde yaşayan, azgınlaşan insanlardan oluşur. Sahip oldukları dünya nimetleriyle şımaran bu zenginler sınıfı, peygamberlerin getirdiği ilâhî mesajlara ve peygamberlik müessesesine ilk karşı çıkanlardan olmuşlardır.²⁵

²² ez-Zemahşerî, II.220; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1994, 50; Ateş, III.520.

²³ ez-Zemahşerî, II.220; el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, I.376; Abdurrahman İbn Nâsir es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi'l-Memân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, 284; Ateş, III.520-521.

²⁴ İbn Manzûr, IX.17; el-Halebî, I.299; Ali Ünal, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990, 422.

²⁵ Ramazan Altıntaş, *Kur'an'da Hidayet ve Dalâlet*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1995, 188-190.

Kur'an'da mütref olarak nitelenen şımarık kimseler, kolaylıkla her istediklerini elde eden, hayatın amacı olarak maddi hazların tatminini tercih eden, ahlâkî sorumluluk gibi erdemlere hayatlarında yer vermeyen kimselerdir. Bunlar ahlâkî yönden kişilikleri yeterince olgunlaşmadığı için toplumda sürekli olarak suç sayılabilecek davranışları işlemekten çekinmezler. Toplumda iyiliklerin yayılmasına, kötülüklerin engellenmesine çalışmazlar, aksine erdemli bir hayatın yaşanmasına engel olurlar: *“Sizden önceki nesillerden akıllı kimselerin, yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan insanları menetmeleri gerekmez miydi? Fakat onlar arasından, ancak kendilerini kurtardığımız pek az kişi böyle yaptı. Zulmedenler ise, kendilerine verilen refahın peşine düşüp şımarıldılar ve suç işleyen insanlar olup çıktılar.”*²⁶

Bu âyette mutref, nimet içinde, istediğini elde eden, kolay ve müreffeh bir hayat yüzünden şımaran, küstahlaşan zengin insanları niteler. Aynı zamanda zalim olarak nitelenen bu insanlar, refahtan şımartıldıkları zenginliğin peşine düşerek sürekli suç işlerler. Bütün ilgi ve çabalarını maddî hazların tatmini üzerinde toplarlar; bunun dışındaki şeylere önem atfetmezler; ahlâkî endişelere hayatlarında yer vermezler. Toplumda iyiliğin yayılmasına, kötülüğün engellenmesine çalışmazlar, aksine Allah yolundan alıkoyarlar.²⁷

Kur'an'dan anlaşıldığına göre, şımarıklıkla içi boş biçimsellik arasında bir ilişki söz konusudur. Bu da temelsiz ve dayanaksız bir dünya görüşünün abartılı bir biçimde gözler önünde sergilenmesidir. Bu çerçevede görüntüye konu olanlar şımarık kimselerdir. Bilinçlendirilmemiş hal kesimi de, gözler önüne serilen abartılı görüntünün çekiciliğine kapılarak, büyük bir özentî içerisinde aynı şeylere sahip olma özlemi duyarlar. Toplumda şımarıklar, maddî açıdan imrenilen bir konumda buldukları için, onların her türlü davranışı, hayat tarzı ve yaşama biçimi, bilinçsiz halk kesimleri tarafından taklit edilebilir.²⁸

Yüce Allah'ın vermiş olduğu nimetlerle şımaran ve bunun sonucunda doğru yoldan ayrılarak inkâr ve şirke düşen mütrefler, hem kendilerini hem de içinde yaşadıkları toplumu çöküşe sürüklerler.²⁹

²⁶ Hûd, 11/116.

²⁷ ez-Zemahşerî, II.421; el-Beyzâvî, I.473; el-Merâğî, IV.365; Vehbe ez-Zuhaylî, **et-Tefsîru'l-Münîr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1991, XII.177; Muhammed Esed, **Kur'an Mesajı**, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, 449; Ateş, IV.348; Duman, II.31.

²⁸ Erdoğan Pazarbaşı, **Kur'an ve Medeniyet**, Pınar Yayınları, İstanbul, 1996, 315.

²⁹ Nurettin Turgay, “Kur'an'da Mütref Kavramı”, **Bilimname**, S. 1, 2007, 95.

Şımarık insan, nerede durması gerektiğini bilmez, kendi üzerindeki her türlü denetime karşı çıkar, aşırı hareket serbestliği içerisinde, bütün isteklerini yapmaya ve yaptırmaya çalışır. Şımarıklar, kural tanımayan, disiplin altına girmeyen, söz dinlemeyen kimselerdir. Peygamberler ise, insanları ilâhî kurallara uymaya, boyun eğmeye çağıran, ahlâkî bir yaşam sürmeye davet eden insanlardır. Peygamberlerin çağrıları, şımarık kimselerin yaşam biçimine ters olduğu için, bu tür çağrılara ilk karşı çıkanlar her zaman onlar olmuştur: *“Biz hangi ülkeye uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın varlıkla şımarmış kimseleri: “Biz sizin gönderdiğiniz şeyleri inkâr ediyoruz.” dediler. Yine dediler ki: “Biz mal ve evlât bakımından daha çoğuz, bize azap edilecek değildir.”*³⁰

“Mutrefûha” ifadesiyle, bir ülkenin bol nimet verilmiş şımarık zenginleri, ahlâkî ve insanî hiçbir endişesi olmayan, ömrünü sefâhat içinde tüketen, kendini beğenmiş, zorba / baskıcı kimseler kastedilir. Yüce Allah geçmişte hangi bölgeye uyarıcı peygamber göndermişse, oranın nimetten şımarmış kimseleri, kendilerine gelen uyarıcıya karşı çıkmışlardır.³¹

Şımarık kimselerin şımarıklığı sadece bolluk ve nimet içerisinde oldukları sürece devam eder, yaptıkları kötülükler yüzünden başlarına bir felâket geldiği zaman büsbütün korkak kesilir ve çaresizlik içerisinde kalırlar. Onlar sadece bolluk ve refah içerisinde yaşamaya alışmışlardır, başlarına bir sıkıntı geldiğinde ne yapacaklarını bilemezler. Yüce Allah, şımarık kimselere “sorguya çekileceksiniz” diyerek, onların dünya hayatında nasıl sorumsuz, kural tanımaz bir hayat yaşadıklarına işaret eder: *“Azabımızı hissettikleri zaman onlar, derhal oradan kaçmak için hayvanlarını mahmuzluyorlardı. Boşuna kaçmayın, bol bol verilip içinde şımartıldığımız nimetlere ve yurtlarınıza dönün, çünkü sorguya çekileceksiniz.”*³²

Halkı zalim olan nice bölgelerin insanları ilâhî azabı hisseder hissetmez / görür görmez derhal oradan kaçmaya çalışmışlardır. Bu sırada onlara şu çağrı yapılmıştır: *“Kaçmayın şımartıldığınız, sevince boğulduğunuz nimetlere, refaha, hayat kolaylığına ve evlerinize dönün, çünkü/belki yapıp ettiklerinizden dolayı*

³⁰ Sebe', 34/34.

³¹ Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habîb el-Mâverdi, **en-Nüket ve'l-Uyûn**, Dâru'l-Küttübü'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, IV.452; İzzeddîn Abdülazîz İbn Abdisselâm ed-Dîmeşkî, **Tefsîru'l-Kur'ân**, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1996, III.16; es-Sa'dî, 627; Yazır, VI.3964; Ateş, VII.258; Duman, II.152.

³² Enbiyâ, 21/12-13.

sorgulanacaksınız.” Zalim topluma yapılan bu çağrı bir tür uyarı ve istihza niteliğindedir.³³

Şımarık bir toplumun başta gelen özelliği, kendi çıkar ve hazlarının tatmininden öte bir amaç tanımamasıdır. Bu yüzden şımarık toplum, kendi istek ve çıkarlarına sınırlama getiren her türlü ahlâkî kural ve ölçüye karşı çıkar. Dinlerin büyük günah saydığı temel ahlâk ölçülerini, insanlık normlarını kolaylıkla çiğner. Yüce Allah, dünyada yapılan her davranışın hesabının âhirette verileceğini açıklamak suretiyle, insanları şımarık hayat tarzından ve bu hayatın yol açtığı günahları işlemekten sakındırır: *“Solun adamları, nedir o solcular bilir misin? Onlar delikçiklere işleyen bir ateş ve kaynar su içinde, kara dumandan bir gölge altındadırlar. Bir gölge ki, ne serindir ne de faydalı. Çünkü onlar bundan önce varlık içinde şımartılmışlardı. Büyük günahı işlemekte ısrar ediyorlardı.”*³⁴

Âyette solun adamları olarak nitelenen kimselerin âhirette neden cezaya çarptırıldıkları anlatılmıştır. Bu kimselerin dünyada iken servetle şımarıdıkları, arzu ve eğilimlerine düşkün oldukları, Allah’a ortak koşmak başta olmak üzere büyük günahları işlemekte ısrar ettikleri için cezaya çarptırıldıkları açıklanmıştır.³⁵

Şımarıklığın zararları, bu tutumu sergileyen kişi ya da gurupların kendisiyle sınırlı kalmaz. Bunlar, içinde yaşadıkları toplumda başkaları için de zararlı hale gelirler. Şımarık kimseler hem kendilerine hem de başkalarına kötülük yaparlar, kötülüğü bütün topluma yayma konusunda hep başı çekerler: *“Biz bir kenti helâk etmek istediğimiz zaman onun varlıklarına emrederiz, orada kötü işler yaparlar; böylece azap sözü gerekli olur, biz de orayı darmadağın ederiz.”*³⁶

Şımarıklık, toplumları çöküşe götüren faktörlerden birisidir. Allah, toplumların bozulmasında, şımarık zenginlerin ve önde gelen kimselerin etkisinin büyük olduğunu haber verir. Yüce Allah bir kenti helâk etmeyi dilediği zaman ileri gelen zengin, nimet ve servetle şımarmış kimselerin bozgunculuk etmelerini emreder, bir anlamda onlara fırsat verir, böyle davranmalarına imkan sağlayacak

³³ er-Râzî, VIII.124; İbn Kesîr, III.183; el-Merâğî, VI.152; Esed, 648; es-Sâbûnî, II.257; Yazır, V.3343; Toptaş, V.123; Duman, II.352.

³⁴ Vâkıa, 56/41-46

³⁵ el-Beyzâvî, II.461; es-Sâbûnî, III.310; Yazır, VII.4712; Bilmen, VIII.3605; Ateş, IX.225; Toptaş, VII.330.

³⁶ İsrâ, 17/16.

sebepler hazırlar. Onlar da yoldan çıkarak orada bozgunculuk yapar, azabı hak ederler, böylece Allah o ülkeyi yıkıp harap eder. Şımarık zenginler, kötülük ve bozgunculuğa dalmak isteyince Yüce Allah onlara istedikleri şeyi yapma iradesi verir. İlâhî yasalar gereği bu varlıklı kimseler bozgunculuk ve haksızlık yaparak azarlar, hak ve adaletten ayrılırlar. Âyette sözü edilen “emir”, bu tarz bir emirdir. Yoksa Allah, insanlara kötülüğü, bozgunculuğu, aşırılığı emretmez, onları buna zorlamaz.³⁷

Tarih boyunca olduğu gibi, Hz. Muhammed’in çağrısında da, ona ilk karşı çıkanlar, en büyük tepkiyi gösterenler, refah ve bolluktan şımaran kesimler olmuşlardır. Bu kimseler, büyüklük tasladıkları, çevrelerine karşı buyurgan bir tavır içerisinde oldukları, toplumu kendi isteklerine uymaya zorladıkları, her zaman ve ortamda kendilerinin birinci olmaları gerektiğine inandıkları için, Yüce Allah’ın peygamberlik makamına layık gördüğü Hz. Muhammed’i küçümsemişlerdir: *“Kavminden, kendilerine dünya hayatında bol nimet verdiğimiz o inkâr eden ve âhiret buluşmasını (hesap ve cezasını) yalanlayan eşraf takımı dedi ki: “Bu da bizim gibi bir insandan başka bir şey değildir. Sizin yediğinizden yiyor, sizin içtiğinizden içiyor.”*³⁸

Dünyada bol nimet yüzünden şımarıklık karakteri sergileme her çağın inkârcılarının belirgin özelliklerindedir. Hem Kureyş toplumunun liderleri hem de eski kavimlerin şımarık liderleri, peygamberler hakkında, “bu da sizin gibi bir insandır, sizin yediğinizi yiyen, içtiğinizi içen bir insana itaat ederseniz aldanmış olursunuz” diyerek peygamberin konumunu ve peygamberliğin işlevini küçümsemişlerdir.³⁹

Şımarık kimseler, kendi haksızlıklarına ve taşkınlıklarına fırsat tanıyacak, yaptıkları zulüm ve adaletsizliği normal gösterecek, istedikleri her şeyi yapmalarına imkan verecek toplum yapılarını tercih ederler ve ısrarla savunurlar. İnsanlar arasında adaleti, eşitliği, evrensel ahlâk ilkelerini öneren ilâhî mesajlara ise şiddetle karşı çıkarlar. Şımarık hayat tarzlarını rahatlıkla sürdürebilecekleri bozuk toplumsal yapıları şiddetle ve inatla müdafa ederler: *“İşte böyle, senden önce*

³⁷ el-Merâğî, V.297; Çantay, II.512; Ateş, V.206-207; Toptaş, IV.413; Duman, I.466-467; Baha’in Dartma, **Kur’an ve Arkeoloji**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005, 83.

³⁸ Mü’minûn, 23/33.

³⁹ el-Merâğî, VI.282; Hicâzî, II.624-625; Yazır, V.3452; Ateş, VI.101; Duman, II.378.

de hangi memlekete uyarıcı gönderdiysek mutlaka onun varlıkları: “Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de izlerine uyarız.” dediler.”⁴⁰

Yüce Allah Hz. Muhammed’den önce de pek çok peygamber göndermiştir. Peygamber gönderilen bu bölgelerde yaşayan şımarık zenginler, dünyevî imkânlar konusunda doygunluğa ermiş, haz ve keyif peşinde koşan kimseler kendilerini uyaran peygamberlere karşı gelmişler ve genellikle şu tür sözler söylemişlerdir: Biz babalarımızı bir din/inanç üzere bulduk ve onların izlerine uyarız, onların yolundan ayrılmayız.⁴¹ Âyette sözü edilen kimseler, “mütrefûn” diye nitelenmişlerdir. Onların bu özellikleri, peygamberlere karşı çıkmalarının, peygamberliğin muhtevası üzerinde düşünmeye yanaşmamalarının, atalarını taklitte ısrar etmelerinin sebebi olmuştur.⁴²

D. Merah

Merah, şiddetli ve sıklıkla ortaya çıkan, normal ölçüleri aşan sevinç ve coşku halidir. Kişinin çalımla yürümesi, kibirlenmesi, kendini beğenmesi “merah” kelimesiyle anlatılır. Bu kelime, “ferah” ve “eşer” kelimeleriyle de izah edilmiştir. “Merhâ”, hayret ve şaşkınlık bildiren bir kelimedir.⁴³

Maddi bolluk ve refah içerisinde, aşırı derecede sevinç ve mutluluk duyar halde yaşamak, maddi hazlara dalmış bir şekilde, başka şeylere karşı duyarsızlaşmak, insanı ilâhî âlemden uzaklaştırır. Maddî refahın yol açtığı aşırı neşe, sevinç ve coşkunluğun duyarsızlaştırdığı, gaflete düşürdüğü, bir anlamda sersemlettiği kimseler, kendini beğenmişlik, kendi kendine yeterli olduğunu sanma ve haksız bir kibirlenme ve büyülenme hastalığına yakalanırlar: “*Bu durum, sizin yeryüzünde haksız olarak şımarmanızdan ve aşırı derecede sevinip böbürlenmenizden ötürüdür. Cehennem kapılarından girin, orada ebedî kalacaksınız. Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür.*”⁴⁴

Âyette geçen “temrahûn” ifadesi çok şiddetli mutluluk içinde bulunmak, haksız yere şımarıklık etmek, tam bir sevinç ve rahatlık içerisinde yaşamak ma-

⁴⁰ Zuhurf, 43/23.

⁴¹ Esed, 1000; Ateş, VIII.246; Toptaş, VII.81.

⁴² el-Beyzâvî, II.371; ez-Zuhaylî, XXV.135.

⁴³ el-İsfehânî, 465; İbn Manzûr, II.591; Mecdüddîn Muhammed İbn Yakûb el-Fîrûzâbâdî, **Besâiru Zevî't-Temyîz**, el-Mektebetü'l-İlmî, Beyrut, tsz. IV.491; el-Halebî, IV.93.

⁴⁴ Mü'min, 40/75-76.

nasına gelir. Burada kendilerinden bahsedilen kimseler, maddî hazlara dalıp şımarıklık ederler. “Tefrahûn” ifadesi ise, çok fazla sevinç ve sürura dalmak, taşkınlık etmek, aşırı derecede böbürlenmek, büyüklenmek demektir. Âyette sözü edilen kimseler Allah’a ortak koşup isyan ve nankörlük ederek, elçisine ve getirdiği kitaba karşı çıkararak sevinç içerisinde yaşarlar.⁴⁵

E. Ferah

“Ferah”, hüznün ve keder anlamına gelen “terah” kelimesinin zıddıdır; kişinin kalbinde bir hafiflik bulması manasına gelir. Ferah, mutluluk / sevinç, dünyevî bir hazdan dolayı duyulan içsel rahattır. Burada sözü edilen hazlar, daha çok bedensel hazlardır. Kişi sürekli ve çoğunlukla sevinçli olduğu zaman “racülün ferihun” denir.⁴⁶

Ferah kelimesinin Kur’an’da şımarıp azgınlık etmek, (28/76; 11/10; 40/75) râzı olmak, hoşnutluk, memnuniyet, (13/26; 30/32; 40/83) sevinmek (10/22) manalarına geldiği söylenmiştir.⁴⁷

Kur’an’da insanların ferahlaması, ferahlanmanın niyet ve maksadına göre, ölçülü ya da ölçüsüz oluşuna göre değer/anlam kazanır. Kur’an, inkârcıların ferahlamasını “şımarıklık” bağlamında, müminlerin ferahlamasını ise, meşru/ölçülü bir sevinme⁴⁸ ve mutluluk bağlamında değerlendirir.

⁴⁵ el-Mâverdi, V.165; Ebû Muhammed Abdülhak İbn Çâlib İbn Atıyye el-Endelûsî, **el-Muharreru'l-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, IV.569-570; Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, XV.217; el-Merâğî, VIII.335; ez-Zuhaylî, XXIII.161, 163; es-Sâbûnî, III.111; Bilmen, VII.3171; Çantay, II.850; Duman, II.189.

⁴⁶ el-İsfehânî, 375; İbn Manzûr, II.541; el-Fîrûzâbâdî, IV.178; el-Halebî, III.252.

⁴⁷ Mukâtil İbn Süleyman, **Kur'an Terimleri Sözlüğü**, Çev. M. Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, İstanbul, 2004, 256-257.

⁴⁸ Sevinç, güven hali veya memnuniyet göstergesi, sevildiğini bilme hissi olarak tanımlanır. Sevinç / neşe; hoş yaşantıların ortaya çıkardığı hareket, mimik, jest, konuşma ve düşünceye yansıyan rahatlatıcı ve memnun edici bir duygu durumudur. Neşe, ruhun tatlı ve güzel bir heyecanıdır. Sevinçli olma halinin belirtilerinden birisi gülmedir. Sınırsız sevinç halinde gülmeye zıplama, tepinme, alkışlama, şarkı söyleme gibi eylemler de eşlik eder. Sevinçle birlikte insanın daha hoşsohbet, zevkli, kıpır kıpır olduğu gözlenir. Neşeli insanlar, hayatın zevk alma eğiliminde olup hayatın tadını çıkarma, eğlenme ve rahat olma kapasitesine sahiptirler. Neşeli insanlar yaşamı kendilerine zevkli kılmakla kalmazlar, iyimserlikleriyle diğer insanları da kendilerine çekerler. (Rene Descartes, **Ruhun İhtirasları**, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B., İstanbul, 1997, 73; Stefan Konrad, Claudia Hendl, **Duygularla Güçlenmek**, Çev. Meral Taştan, Hayat Yayınları, İstanbul, 2002, 34-36; Steven J. Stein, Hovard E. Book, **Duygusal Zekâ ve Başarının Sırrı**, Çev. Müjde Işık, Özgür Yayınları, İstanbul, 2003, 240; Gail Sheehy, **Mutluluk Yolu**, Çev. İpek Ongun, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1984, 20-21; Özcan Köknel, **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982, 70) Sevinç ve neşe duygusuyla birlikte olağan dışı canlılık ve hareketlilik hali, “aşırı mutluluk” olarak değerlendirilir. Kimi insanlar, diğer duygularını dengeli yaşamadığı takdirde çılgın neşe denilen bir coşku türü, aşırı neşelilik hali yaşarlar. Bazı ruhsal hastalıklarda aşırı neşe ve keyif durumlarına rastlanır. (Özcan Köknel, **Günlük Hayatta Ruh Sağlığı**,

1. İnkârcuların “Ferah”laması

Şımarıklar, vermekten hoşlanmayan, yardımlaşma, işbirliği gibi sosyal davranışlar yönünden yetersiz insanlardır. Bunlar, başka insanları umursamaz, haklarını gözetmez, sadece kendi çıkarlarını düşünürler. Topluma bir katkısı olmaz, başkalarına yardım konusunda cimridirler. Sosyal duygu geliştiremedikleri için toplumun en zararlı kesimini oluştururlar. Şımarıklığın bu boyutu Kur’an’da Kârûn isimli bir şahsın kişiliğinde izah edilir: “Kârûn, Mûsâ’nun kavminden idi. Onlara karşı azgınlık etti. Biz kendisine öyle hazineler vermiştik ki onun hazinelerinin anahtarları, güçlü bir topluluğa ağır geliyordu. Kavmi ona demişti ki: “Şımarma, Allah gururlanıp şımaranları sevmez.”⁴⁹

Hz. Mûsâ’nın kavminden olan Kârûn, servetine güvenerek böbürlenmiş, başkalarına değer vermemiş, haksızlık yapmış, bu yüzden Yüce Allah onu servetle birlikte yerin dibine geçirmiştir.

Kârûn kıssasından alınacak derslerin başında, Allah’ın böbürlenene, şımaran, nimetlere şükretmeyen insanları sevmeyeceği ilkesini sayabiliriz. Allah’ın servet verdiği kimseler O’nun üzerlerindeki kudret elini inkâr etmemeli, şımarmamalı, aşırı bir sevinç ve neşe içerisinde yaşamamalı; Allah’ın şımaranları, servete güvenerek kibirli bir sevinç içerisinde hayat sürenleri sevmeyeceğini helâk edeceğini aklından çıkarmamalıdır. Nitemim Yüce Allah, Kârûn’u şımarıklığı, inkârcılığı, bozgunculuğu, hak sahiplerine haklarını vermemesi sebebiyle cezalandırmıştır. Onu ilâhî sevgi ve yakınlıktan yoksun bırakmıştır.⁵⁰

Kârûn gibi şımarıklar, genellikle toplumda ekonomik gücü elinde bulunduran servet ve makam sahipleri arasından çıkmaktadır. Böyle kimseler sahip oldukları maddî imkânlardan dolayı kibir ve gurura kapılarak, ihtiyaç sahiplerini gözetmeyi akıllarından bile geçirmezler. Kendi rahatları için başkalarını rahatsız etmekten çekinmezler. Yüce idealler taşımaktan uzak oldukları için, sürekli basit haz ve zevklerin peşinden koşarlar.⁵¹

Alfa Basım Yayım, İstanbul, 1999, 14; Nil Gün, *İçimizdeki Şaman: Duyguların Simyası*, Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul, 2004, 224)

⁴⁹ Kasas, 28/76.

⁵⁰ el-Kurtubî, XIII.207; İbn Kesîr, III.410; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 1995, IV.230; en-Nesefî, III.354; Derveze, II.319; Bilmen, V.2627; Ateş, VI.465.

⁵¹ Ahmet Vefa Temel, *Kur’an-ı Kerim Açısından Taassubun Boyutları*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007, 229-230.

Bazı insanların şımarmalarına sebep olan bolluk ve refah, mutlak manada Yüce Allah'ın bir bağıdır. Şımarık insan ise, sahip olduğu refahın, bolluğun kendisinin hakkı olduğuna, kendi çabasıyla bunları elde ettiğine inanır. Bu bakış açısı, insanla Allah arasında şükür ve minnettarlık gibi ilişki ve bağlara engel oluşturur. Bu durum, Allah'ın iradesi / dilemesi gibi sıfatlarını görmezlikten gelmektir. Gerçekte Yüce Allah, insanların sahip oldukları ya da kaybettikleri şeylerin meydana gelmesini dileyen varlıktır. Şımarık kimseler, nimetleri kendilerinden bildikleri ve kendilerinin hakları olduklarına inandıkları için ilâhî iradeyi görmezlikten gelirler. Yüce Allah, insanlara irâde sıfatını hatırlatarak, şımarıklığa konu edilen nimetleri verenin Kendi'si olduğunu bildirir. Böylece insanları şımarıklık konusunda eğitmeyi amaçlar: *“(Başımıza gelecek olayları, önceden bir kitaba yazdık ki) elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiğiyle sevinip şımarmayasınız. Çünkü Allah, kendini beğenip övünen kimseleri sevmez.”*⁵²

Ne meydana geldiyse, bunun meydana gelmek zorunda olduğunu, onun Allah tarafından bir plan uyarınca irade edildiğini bilmek gerekir. Bu bilinmelidir ki, insanlar kaybettiklerine, ellerinden kaçan iyi ve güzel şeylere üzülmeler, ellerine geçen, Allah'ın verdiği iyi ve güzel şeylerden dolayı da boş yere sevinip şımarımsınlar, sevinçlerini abartımsınlar, sevincin gurur ve heyecanına kapılımsınlar. Kader inancının sağladığı faydalardan birisi, Allah'ın ihsanıyla karşılaşan mü'mini şımarıklığa düşmekten korumasıdır. Çünkü mü'min kendisine verilen nimetin, kendi gayretinin ve çabasının değil, mutlak manada Allah'ın kudretinin eseri olduğuna inanır. Âyette sözü edilen üzülmeye ve sevinmeye, kişinin bu konularda meşru olan sınırları çiğneyip aşırılığa kaçmasıdır. Yerilen “hüzün” sabra mani olan, yerilen aşırı sevinç ise insanı şükürden alıkoyandır. Aşırı sevinmek, günah olup gurura yol açabilir, insanı ilâhî sınırları aşmaya sevk edebilir. Allah'ı hatırlatan ve şükür amacıyla yapılan sevinme meşru sayılır.⁵³

Şımartılan kimseler hayatta büyük sorunlarla yüz yüze gelebilirler. Kendilerine güvenleri yok denecek kadar az olur. Kendilerini kuşatan koşul ve imkânlarla bağımlı ve muhtaçtırlar, duygusal açıdan olgunlaşmamışlardır. Çevrele-

⁵² Hadîd, 57/23.

⁵³ İbn Kesîr, IV.336; en-Nesefî, IV.336; el-Kâsimî, VII.37; Ebû Bekr Câbir el-Cezâîrî, *Eyseru't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, V.276; Esed, 1115-1116; Yazır, VII.4755; Çantay, III.1011; Ateş, IX.276; Duman, III.429-430.

rini saran rahat ve bolluk kayb olduğunda başarısızlığa uğrarlar. İmkân ve konularını kaybettiklerinde büyük üzüntüye kapılırlar. Aşırı derecede sabırsız ve duygusal krize yatkın kişilik geliştirirler. Kur'an, bollukta şımaran kimselerin başlarına bir felâket geldiğinde nasıl bir ümitsizlik ve çaresizliğe düştüğünü tasvir eder: *"Biz insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman onunla sevinirler. Elleriyle yapıp öne sürdükleri işlerinden dolayı onlara bir kötülük erişince de, derhal umutsuzluğa düşerler."*⁵⁴

Yüce Allah burada insanların, özellikle de inkârcuların bolluk ve darlık anlarında sergiledikleri genel tutumu hatırlatmaktadır. Allah insana sıhhat, zenginlik, bolluk, başarı gibi nimetlerden oluşan iyilikler verdiği zaman insan bundan dolayı şımarır, aşırı sevinç yaşar. Oysa nimete sevinmenin ölçüsü, Allah'a bundan dolayı şükretmekle sınırlı olmalıdır. Gerçek mümin, Allah'ın nimetleri karşısında şükretmeyi ilke edinmelidir.⁵⁵

Bir insanın kişiliğini bağladığı, dayandırdığı sağlam bir değerler manzumesi, bütün tutum ve davranışlarında ölçü aldığı sabit ilkeler yoksa, o kimse bir iyilikle karşılaştığında derhal şımarır ve aşırı bir sevince kendini kaptırır, iyiliğin kaynağını ve bu iyiliğin kendisine neden yapıldığını unuttur, nimetin bir imtihan vesilesi olduğunun bilincine varamaz, nimet ve imkanın içerisine dalar ve kendinden geçmesine duyarsızlaşır, nimete şükretmeyi aklına getiremez.⁵⁶

Her insan doğal olarak, kendisine verilen bolluk ve refahtan dolayı mutluluk duyar. Kur'an bu tür durumlarda duyulan sevinç ve mutluluğun bir ölçüsü olması gerektiğini söyler. Eğer bolluk sebebiyle insan ölçüsüz bir sevinç yaşar, kendini gereğinden fazla beğenmeye, başkalarına karşı büyüklenmeye, nimetleri kendinden bilmeye, Allah'a minnettarlık ve şükürden gafil olmaya başlarsa bu durum şımarıklık olarak değerlendirilir: *"Eğer biz insana, bizden bir rahmet tattırsak da sonra onu kendisinden çekip alsak, hemen o, umutsuzluğa düşer, nankör olur. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırsak, mutlaka: "Kötülükler benden gitti" der, sevinir, övünür."*⁵⁷

⁵⁴ Rum, 30/36.

⁵⁵ eş-Şevkânî, IV.279; el-Beyzâvî, II.221; Celalüddin Muhammed İbn Ahmed el-Mahallî, Celalüddin Abdurrahman İbn Ebî Bekr es-Suyûtî, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru'l-Kalem, Kahire, 1966, 376; es-Sa'dî, 591; Çantay, II.723.

⁵⁶ Seyyid Kutub, **Fî Zılâli'l-Kur'ân**, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1997, V.2771.

⁵⁷ Hûd, 11/10.

Eğer insan başına gelen bir sıkıntıdan sonra, nimet ve imkana kavuşursa, bu durumda “artık kötülükler benden gitmiştir” diyerek şımarır, ölçüsüz bir sevinç içerisinde insanlara karşı böbürlenir, çalım satmaya başlar, kendini aşırı şekilde beğenir. Talihinin iyiye dönmesini kendinden bilir, kendi marifeti sanır ve bu durumun hep böyle devam edeceğini zanneder. Sevinç ve kibir onu öylesine kuşatır meşgul eder ki, nimete şükürden gafil olur.⁵⁸

Nimetler karşısında şıarmak, zararlar karşısında ümitsizliğe düşmek insanın tipik özelliklerindedir. Yüce Allah Kur’an’da insan doğasında şımarıklığa olan yatkınlığı haber verir. İnsanda ortaya çıkan şımarıklık aynı zamanda nankörlüğe de yol açar. Nimet içerisinde şıarmaya başlayan insan, Allah şükür ve itaatten uzaklaşır⁵⁹: “Eğer yüz çevirirlerse üzülme; biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen yalnız duyurmaktır. Biz insana, bizden bir rahmet tattırdığımız zaman ona sevinir. Ellerinin yapıp öne sürdüğü işlerden, dolayı başlarına bir kötülük gelirse, hemen insan nankör olur.”⁶⁰

Genel manada insan türüne Allah bir iyilik verdiğinde, sağlık, güven, zenginlik, bol rızık ve benzeri nimetler ihsan ettiğinde şımarır ve büyüklük taslar. Yüce Allah burada insanın doğasındaki nankörlüğe kayabilme zayıflığını dile getirir. Özellikle de kendilerine nimetler verdiği ve bu nimetler dolayısıyla şımararak ve büyüklenerek ilâhî mesajlara ilgi göstermeyen kimselere dikkat çeker.⁶¹

Kur’an’ın tarihten aktardığı verilere baktığımızda, ilâhî azabın toplumlara, şımarıklığın en zirveye çıktığı noktada geldiğini görürüz. Şımarıklık aynı zamanda insanların ilâhî değerlerden ve Yüce Allah’tan uzaklaştıkları koşulları da beraberinde getirir. Şımarıklık içerisinde duyarsızlaşmak, insanların Allah ile olan ilişkilerini bütünüyle keser, Allah da onları cezalandırmaktan geri durmaz: “Kendilerine yapılan uyarıları unuttunca, üzerlerine her şeyin kapılarını açtık; kendilerine verilenle sevince daldıkları sırada da ansızın onları yakaladık, birden bire bütün umutlarını yitirdiler.”⁶²

⁵⁸ ez-Zemahşerî, II.367; en-Nesefî, II.261; es-Sa’dî, 333; Esed, 423; Çantay, I.327; Duman, II.13.

⁵⁹ Kerim Buladı, **Kur’an’da Nankörlük Kavramı**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001, 130-131.

⁶⁰ Şûrâ, 42/48.

⁶¹ el-Kurtubî, XV.32; en-Nesefî, IV.162; ez-Zuhaylî, XXV.100; es-Sâbûnî, III.145; Ebu’l-A’lâ el-Mevdûdî, **Tefhîmu’l-Kur’ân**, Çev. Muhammed Han Kayani ve diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, V.237.

⁶² En’âm, 6/44.

Yüce Allah insanları hem sıkıntı hem de bolluk ile denemiştir. İnsanlar da verilen bol nimetlere, genişlik ve rahatlığa sevinmişler, onlarla şımarıp övünmüşler, şükretmeyi ve Hakk'a yönelmeyi bilememişlerdir. Aksine büsbütün hazza dalmışlar, kendilerine verilen nimetin sürekli olacağını sanmışlardır. Bolluk ve refah daha çok şımarmalarına, kibirlenmelerine sebep olmuş, taşkınlıklarını önemez boyutlara vardirmiştir. Kendilerine verilen öğütleri, ilâhî uyarıları dikkate almamışlardır. Onlar bu şımarıklıklarını sürdürürken birden bire ilâhî azap başlarına gelmiştir.⁶³

Kur'an, insanların sevinç ve mutluluğunu amaç ve niyetler açısından değerlendirir. Sadece dünya nimetlerine sevinip güvenmeyi, bununla şımarıp gururlanmayı doğru bulmaz. Dünya milletleri içerisinde geçirilen şımarıkça bir yaşamın âhiret hayatını unutturmasını kabul etmez: *"Allah, dilediğine rızkı açar, (bol bol verir) dilediğinden kısar. Onlar dünya hayatıyla sevinirler. Oysa âhiretin yanından dünya hayatı, bir geçimden ibarettir."*⁶⁴

Yüce Allah hikmet ve maslahat gereği bu dünyada rızkı kullarından dilediğine bol bol, dilediğine de az ve sınırlı ölçülerde verir; bu yolla onları imtihan eder. Özellikle inkârcılar –Mekke'li müşrikler- kendilerine verilen dünya nimeti karşısında şımarıp aşırı bir sevinç içerisinde girmişlerdir. Ellerindeki geçici varlığa güvenerek bilgisizce, gururlanırcasına bir sevince dalarak, kulluk ve Allah'a şükür görevini akıllarına getirmemişlerdir. Yüce Allah dünya nimetleri dolayısıyla sevince kapılanları uyarıcı mahiyette şu açıklamayı yapmıştır: Dünya nimetleri âhirette verilecek olan nimetlere göre çok az ve değersizdir, çabucak yok olmaya mahkûmdur.⁶⁵

İnsan, arzuladığı bir şeyi elde ettiğinde, zenginlik, makam, başarı, bilgi, inanç, erdem gibi hususlarda istediğine kavuşunca sevinç ve mutluluk duyar. Sevinç görelî bir ruh hali olup insanın niyet ve amaçlarına göre değişik şekillerde ortaya çıkar. Eğer bir kimsenin öncelikli ve ağırlıklı hedefi dünyada maddî imkânlar elde etmek olursa, bu sahada ulaştığı gayeler ve kazandığı başarılar onun sevinç ve mutluluğunda etkili olurlar. Eğer bir kimse için hayatın amacı olarak âhiret hayatını kazanmak, iman ve erdem üzere yaşamak, iyilikler yapmak olur-

⁶³ er-Râzî, IV.534-535; el-Merâğî, III.102-103; es-Sâbûnî, I.390; Çantay, I.189; Ateş, III.147; Duman, II.81-82.

⁶⁴ Ra'd, 13/26.

⁶⁵ ez-Zemahşerî, II.507; en-Nesefî, II.358; el-Beyzâvî, I.507; ez-Zuhaylî, XIII.163; es-Sâbûnî, II.82; Bilmen, III.1646.

sa, bütün bunlar onun mutluluğunun, sevincinin kaynağını teşkil eder. İşte Kur'an'da amacı ve niyeti bakımından iki tür sevinçten söz edilir. Yukarıdaki âyetlerde görüldüğü gibi, inançsızların sadece dünya nimetleri hususunda sevinç yaşadıkları anlaşılmaktadır.⁶⁶

2. Müminlerin "Ferah"laması

İnsanın sevincinin, neşesinin, mutluluğunun ana konusunu metafizik unsurların oluşturulması halinde, yaşanan bu hal Kur'an'da şımarıklık olarak nitelenmez. Kur'an, müminlerin âhirette yaşayacakları sevincin tasvirini bu dünyada iken yapar. Şehit düşen müminlerin cenneti, ebedî hayatı, yüksek dereceleri ve Allah'a yakınlığı kazanmış olmaları dolayısıyla yaşadıkları sevinç ve mutluluğu anlatır: *"Allah'ın keremiyle kendilerine verdiklerinden sevinçli olarak, arkalarından henüz kendilerine yetişmeyenlere de korku olmadığına, onların da üzüntüye uğramayacaklarına sevinirler."*⁶⁷

Allah yolunda öldürülmüş, şehit düşmüş olan müminler, hem kendilerinin nimet içerisinde bunmalarına hem de henüz şehit olmayıp kendilerine katılmamış durumdaki kardeşlerinin din uğrunda gayretlerinin boşa gitmeyeceğine sevinirler. Elde ettikleri Allah'a yakınlıkla, cennet nimetlerine kavuşmakla, şehitlik mertebesiyle, ebedî hayatı kazanmış olmanın başarısıyla mutlu olurlar, rûhânî bir zevk ve manevî bir neşe halini yaşarlar.⁶⁸

Müminlerin, Kitap ehli Rum'ların putperest Persleri bir savaşta yenmeleri ve aynı dönemde Bedir savaşının kazanılması üzerine duydukları sevinç, Kur'an'da "ferah" kelimesiyle anlatılmıştır. Müminlerin burada sergiledikleri sevinç şımarıklıktan ayrı tutulmuş ve meşru bir sevinç olarak değerlendirilmiştir: *"Birkaç yıl içinde, (onların) bu yenilgilerinden önce de, sonra da emir Allah'ındır. O gün müminler sevinirler."*⁶⁹

Rumların Persleri yendiği savaş, Müslümanların Bedir'de müşrikleri yendiği savaşla aynı dönemlere rastladığı için Müslümanlar iki kat sevinç yaşamışlardır. Kitap ehli olan Rumların Kitap ehli olmayan, putperest Persleri yenmeleri

⁶⁶ M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, Çev. Hayati Aydın, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998, 77.

⁶⁷ Âl-i İmrân, 3/170.

⁶⁸ en-Neseî, I.290; İbn Kesîr, I.437; el-Kâsimî, II.175; el-Merâğî, II.109; Bilmen, I.500; Ateş, II.139.

⁶⁹ Rûm, 30/4.

müminleri sevindirmiştir. Fakat müminler özellikle Bedir’de müşrikleri yenmelerine sevinmişlerdir.⁷⁰

Vahyin indirilişi iman eden bir kimse için her zaman sevinç konusu olmuştur. İlâhî sözün dünyayı şereflendirmesi insanlar tarafından her zaman mutlulukla karşılanmıştır. İşte bu tür bir sevinç hali Kur’an’da “ferah” kelimesiyle dile getirilmiştir: *“Kendilerine Kitap verdiğimiz kimseler sana indirilenden dolayı sevinirler. Fakat hiziplerinden onun bir kısmını inkâr edenler vardır. De ki: “Bana yalnız Allah’a kulluk etmem ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmamam emredildi. Ben O’na davet ederim, dönüşüm de O’nadır.”*⁷¹

Önceki peygamberlerin gerçek izleyicileri, Kur’an’ın bildirdiklerinden dolayı sevinç duyarlar. Kitap ehlinen bir kısmı Hz. Muhammed’e indirilen Kur’an’a sevinirler. Âyette sözü edilen Kitap ehlinin Abdullah İbn Selâm, Selmân-ı Fârisî gibi İslâm’ı kabul etmiş Kitap ehli olduğu söylenir. Burada genel olarak Kitap ehlinen bahsedildiği de söylenir.⁷²

Yüce Allah, müminlerin sevinmelerine konu olacak şeyler arasında manevî olguları göstermiştir. İslâm dinine mensup olmanın, Kur’an’ın değerlerine bağlı kalmanın, bu yolda inanç ve davranış biçimi geliştirmenin sevinmeye değer şeyler olduğunu açıklamıştır: *“De ki: “Allah’ın lütfiyle, rahmetiyle, ancak onunla ferahlansınlar. O, onların toplayıp yığıdıklarından hayırlıdır.”*⁷³

Kur’an, insanlardan Allah’ın rahmetiyle, iyiliğiyle, sadece bunlarla sevinmelerini ister. Sadece dünyanın maddî varlıklarıyla değil, Allah’ın kendilerine verdiği iyilik ve rahmetle sevinmelerini tavsiye eder. Burada kendisiyle sevinmesi istenen rahmet ve iyiliğin Kur’an, İslâm dini, ilâhî bağış ve başarı olduğu söylenir. Bu nimetler maddî nimetlerden daha çok sevinmeye değerdir.⁷⁴

Burada “ferah” kelimesiyle anlatılan sevinme olgusu, meşru ölçüler içerisinde olup inkârcuların şımarıklığa vardırıdıkları sevinme biçiminden farklıdır.

Sonuç

⁷⁰ eş-Şevkânî, IV.268; el-Merâğî, VII.262; Hicâzî, III.14; el-Mevdudî, IV.251; Yazır, VI.3798-3799.

⁷¹ Ra’d, 13/36.

⁷² el-Mevdudî, II.495; Ateş, IV.482.

⁷³ Yûnus, 10/58.

⁷⁴ ez-Zemahşerî, II.340; el-Mâverdî, II.439; es-Sâbûnî, I.588; Ateş, IV.236.

Şımarıklık, her toplumda olumsuz bir karakter olarak değerlendirilir. Şımarıklık, ister yetişme çağında isterse yetişkinlik çağında yapılsın, hiç kimse tarafından hoş karşılanmaz. Akıl, vicdan, bozulmamış toplumsal normlar, şımarıklığın olumsuz bir karakter, kötü bir ahlâk özelliği olduğunu kabul ederler. Bu anlayış, inanların ve toplumların benliklerine öylesine yerleşmiştir ki, gerçekten şımarık karaktere sahip olanlar bile, şımarıklığın kötülüğünü ilke olarak kabul ederler. Nitekim Sâlih peygamber'in elçi olarak gönderildiği şımarık insanlar, onu karalamak için "şımarık" sıfatını yakıştırmışlardır.

Şımarıklık, kişisel bir karakter olarak ortaya çıkabileceği gibi, toplumun belli bir kesiminin ortak karakteri olarak da kendini gösterebilir. Nitekim Kur'an'da şımarıklıktan bahsedilirken, daha çok toplum içerisinde şımarıklık eden belli guruplar örnek verilir. Toplum içerisinde şımarıklık gösteren guruplar, sosyal statü ve ekonomik bakımdan üstün olma özelliği taşırlar. Bu özelliklerini, sürdürmeyi ve korumayı hayatın tek amacı kabul ederler. Kendilerini seçilmiş, üstün, her şeye gücü yeten insanlar olarak görürler. Kendileri gibi varlık ve statü sahibi olmayan insanlara hükmederek, üstünlük taslayarak, istediklerini zorla yaptırarak, hatta zulmedip baskı yaparak tatmin olmayı bir yaşam biçimi kabul ederler. Kendi isteklerini toplumun üzerinde belirleyici irade olarak görürler. Şımarık guruplar, genellikle irade ve çıkarlarına uygun düşmeyen her türlü ilâhî ve insanî değere, doğruya, gerçeğe derhal karşı çıkıp savaş açarlar. İnsanları ahlâk ilkelerine, Allah'a boyun eğmeye çağıran peygamberlere ilk karşı çıkanlar daha ziyade toplumların şımarık kesimleri olmuşlardır.

Şımarık birey ve gurupların bütün ilgileri kendilerine dönüktür. Bencil, kibirli, narsist kişilik yapısına sahip olan kimseler, kendileriyle başkaları arasına mesafe koyarlar. Bu yüzden cimridirler, sahip oldukları maddi ve kültürel değerleri hiç kimseyle paylaşmak istemezler. Tek gayeleri kendi "ego"larını tatmin etmektir. Kur'an'ın açığa çıkardığı Kârûn prototipi, şımarıklık yüzünden bencilleşen, kendini diğer insanlara ve onların ihtiyaçlarına kapatan kişi tipini tasvir eder.

Din insanın Allah ve diğer insanlar karşısında alçakgönüllü olmasını önerir. Dindar insan Allah'a, O'nun emirlerine, diğer insanlara karşı sorumlu olduğu bütün ahlâkî değerlere boyun eğer. Allah'a iman eden kişi, sorumlu, disiplinli,

ahlâklı bir kimse olmak durumundadır. Bütün bu sayılan özellikler şımarıklık karakteriyle ters düşer. Bu yüzden tam anlamıyla şımarık kişi ya da gurupların peygamberlerin getirdikleri dini kabul etmeleri kolay olmamıştır. Şımarıklık onlar için her zaman iman etmelerine engel teşkil eden bir kişilik özelliği olmuştur. Dolayısıyla, aşırı ve hastalıklı şımarıklığın bir tür inkâr sebebi ya da iman engeli olduğunu söyleyebiliriz.

İnsanlar, olumsuz karakterleri, yanlış eğitim ve yönlendirmeler sonucunda ya da eğitimsizlik yüzünden edinirler. Hiç kimse şımarık olarak dünyaya gelmez; insanları içinde yaşadığı koşullar ve edindiği dünya görüşü şımarık bir kişilik geliştirmeye yönlendirir. Şımarıklık; bencillik, kibir, sorumsuzluk, ahlâkî başıboşluk gibi olumsuz özelliklerle birlikte ortaya çıkar. İşte hem şımarıklığı besleyen hem de şımarıklığın bir ürünü olan bu tür kişilik özellikleri ortadan kaldırılabilsen, şımarıklığın önüne geçilebilir. Alçakgönüllülük, özgecilik, cömertlik, yardımseverlik, başkalarını düşünme gibi olumlu karakter özelliklerinin kazandırılması durumunda, şımarıklık engellenebilir. Din gibi güçlü bir referansı olan ahlâk eğitimi, bir yandan insana olumlu karakterleri kazandırırken, öte yandan şımarıklık tarzındaki olumsuz karakterlerin ortaya çıkmasına engel olur.